

Seksualiteit en diversiteit op de basisschool

Mathieu Heemelaar

lezing
Academische Pabo Commissie
Studievereniging Emile
13 december 2021

Emile

LEZING ACPAOC

Mathieu Heemelaar
over seksualiteit en diversiteit

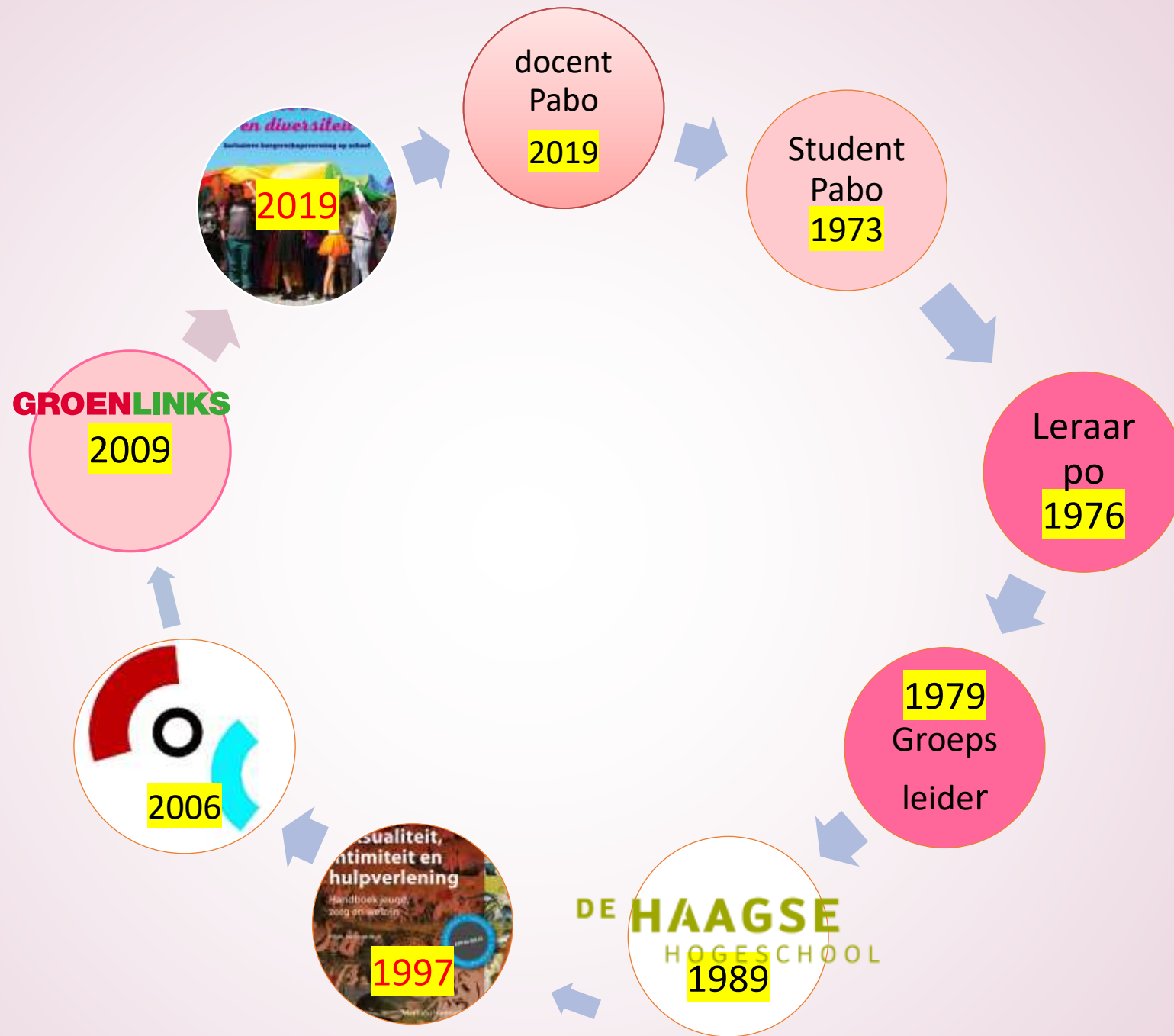
13 december, 19:00

FSW, lokaal 1A01

Leden: Gratis
Niet-leden: 1 euro

45 jaar progressieve, sekspositieve, LHBT-inclusieve seksuele vorming

- ▼ 1973-heden LHBT-activist
- ▼ 1976-1979 Onderwijzer basisschool
- ▼ 1979-1989 Groepsleider kinderpsychiatrie
- ▼ 1989-2021 Hogeschooldocent Social Work, Pedagogiek en Pabo
- ▼ 1997-heden Auteur hbo-studieboeken over seksuele vorming en diversiteit
- ▼ 2020-2021 Coördinator minor *Seksualiteit en diversiteit*, Haagse Hogeschool 20/21
- ▼ 2021 Ambtelijk secretaris visitatiecommissie NVVS seksuologie-opleidingen

Boek

Heemelaar, M. (2019). *Seksuele vorming en diversiteit. Inclusieve burgerschapsvorming op school.*

Bussum: Coutinho

€26,95

223 pagina's; ondersteunende website:
verdiepingsteksten,
verwerkingsopdrachten, filmpjes

www.mathieuheemelaar.nl

Vanaf morgen op www.mathieuheemelaar.nl

 PDF van de PowerPoint van deze lezing

 Onderzoeksrapport seksualiteitsonderwijs pabo Rutgers

 Onderzoeksrapport SCP LHB-jongeren

 Lesmateriaal pabo

 Studiehandleiding minor *Seksuele vorming en diversiteit*

 Vragen aan seksualiteit@xs4all.nl

Vragen ACPACO

1. Hoe seksualiteit en diversiteit bespreekbaar kan worden gemaakt in de klas
2. Hoe een klas(lokaal) inclusiever gemaakt kan worden
3. Hoe (een verrijking/verbetering van) seksualiteit- en diversiteitsonderwijs bij scholen en directies op de kaart kan worden gezet

1. Bespreekbaar maken van seksualiteit
2. De LHBT-inclusieve klas
3. De inclusieve veilige school

1. Bespreekbaar maken seksualiteit
  - a) Startopdracht seksuele vorming
  - b) Kriebels in je buik
  - c) Attitudekader SOLAROSI

2. De LHBT-inclusieve klas
  - a) LHB-Prevalentie
  - b) Onderzoeksrapport SCP 11-12-21
  - c) LHBT-inclusief lesgeven
  - d) LHBT-inclusieve lessen
  - e) Paarse vrijdag

3. De inclusieve veilige school
  - a) Onderzoek Rutgers/St. School & Veiligheid
  - b) Wetgeving
  - c) Seksualiteit- en diversiteitsonderwijs op de kaart zetten: Pabo en basisschool

Bespreekbaar maken van seksualiteit
Een startopdracht

Seksuele vorming

- Praten over seks is niet gewoon en niet gemakkelijk
- Handelingsverlegenheid grootste drempel seksualiteitsonderwijs
- Studenten en docenten passeren drempel in eerste les
- Een goed begin is het halve werk
- Inspiratievideo Veilige sfeer (Rutgers 2017)

Seksuele vorming

- Start *altijd* in alle teams en klassen met afspraken over woordgebruik en veiligheid
  - team docenten Acpa
  - klas studenten Acpa
  - klas in het basisonderwijs
- Zorg voor je collega's
- Er mag gelachen worden, graag zelfs

45 jaar de startopdracht van seksuele vorming

1976 basisschool

Opdracht

Schrijf nu eens wat verschillen op tussen mannen en vrouwen.
Zet ze naast elkaar in de rijtjes.

man	VROUW
kiemel	vagina
platte borsten	ronde borsten
baard en snor	vrouw niet
ballen	niet

Vandaag gaan we ons verdiepen in de jongens. De volgende les komen de meisjes aan de beurt.

2021 minor hogeschool

Opdracht 1: Woordgebruik

	Les waarin de gemaakte opdracht besproken wordt	ma 06-09-21
	Werkgroeples	1
	Thema	Veilige sfeer
	Vorbereidende opdracht	1
	Opdracht op SharePoint	Vrijdag 03-09-21 voor 13.00u

Deel 1 Inventariseren

1A Maak individueel thuis voor de les een lijstje met alle woorden die je kent voor het vrouwelijk geslachtsorgaan (de vulva). Probeer dit lijstje zo lang mogelijk te maken.	1B Maak daarna een lijstje met alle woorden die je kent voor het mannelijk geslachtsorgaan (de penis). Probeer dit lijstje zo lang mogelijk te maken.
1	1
2	2
3	3
4	4
5	5
6	6
7	7
8	8
9	9
10	10

Kriebels in je buik

- Doorlopende leerlijn seksuele en relationele vorming
- Methode voor groep 1 t/m groep 8
- Sekspositief
- LHBT-inclusief
- Rutgers Expertisecentrum Seksualiteit
- Goed onderbouwd
- Week van de lentekriebels

Kriebels in je buik

Weerbaarheid, relaties en seksualiteit

Lespakket portal

Mijn groepen

pabo flex

Pabo Zij-1

Groep

Groep 1 Groep 2

Groep 3 Groep 4

Groep 5 Groep 6

Groep 7 Groep 8

Thema

Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld

Voortplanting en gezinsvorming

Sociale en emotionele ontwikkeling

Seksuele weerbaarheid

Zoeken

Standaard

Mijn groepen

Sleep een les om hem aan een groep toe te voegen.

pabo flex

Vernieuwd

Wie ben ik?

Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld

Groep 1

👍 184 ⌚ 45 min.

In je blootje

Lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld

Groep 1

👍 248 ⌚ 45 min.

Vernieuwd

Bij ons thuis

Sociale en emotionele ontwikkeling

Groep 1

👍 148 ⌚ 50 min.

Vernieuwd

Ik vind jou lief

Sociale en emotionele ontwikkeling

Groep 1

👍 168 ⌚ 40 min.

Mijn groepen > pabo flex > Ik vind het fijn met jou

Sociale en emotionele ontwikkeling

Ik vind het fijn met jou

We gaan praten over mensen die we lief vinden. Het is fijn als iemand je aardig of leuk vindt, maar hoe laat je dat merken aan een ander? Wat zien we om ons heen of op tv? Hoe laten mensen dit merken aan elkaar en hoe doen jullie dit? Geef een voorbeeld van iemand in jouw leven die je lief vindt en leg uit hoe je de ander dat laat merken.

👍 179 ⌚ 30 min.

Voorvertoning

Downloads

Lesdoelen

Benodigheden

Begrippen

- ▶ De leerlingen krijgen inzicht in de manieren om liefde en genegenheid voor een ander uit te drukken
- ▶ De leerlingen leren dat het belangrijk is om uiting te geven aan gevoelens van liefde
- ▶ De leerlingen kunnen positieve gevoelens aan een ander laten zien en positieve uitingen van anderen herkennen

1
Ik vind jou lief!

⌚ 15 min.

Start hoofdstuk

De leerlingen beelden uit en praten over hoe je kunt laten zien dat je iemand lief vindt.

2
Jij vindt mij lief!

⌚ 15 min.

les	Thema	Subthema
2	1 lichamelijke ontwikkeling en zelfbeeld	vrouwelijk en mannelijk lichaam
		veranderingen tijdens de puberteit
		bloot zijn
		geslachtskenmerken
		mediabeelden
3	2 voortplanting en gezinsvorming	zwangerschap en bevalling
		preventie soa
		preventie zwangerschap
4	3 sociaal-emotionele ontwikkeling	relatievorming
		gendergelijkheid
		seksuele diversiteit
5	4 seksuele weerbaarheid	wensen en grenzen
		lastige situaties
		hulp vragen

In projectvorm

Elke dag in groep 1 t/m 8 minimaal 1 les per dag over relaties en seksualiteit in de week van 21 t/m 25 maart 2022

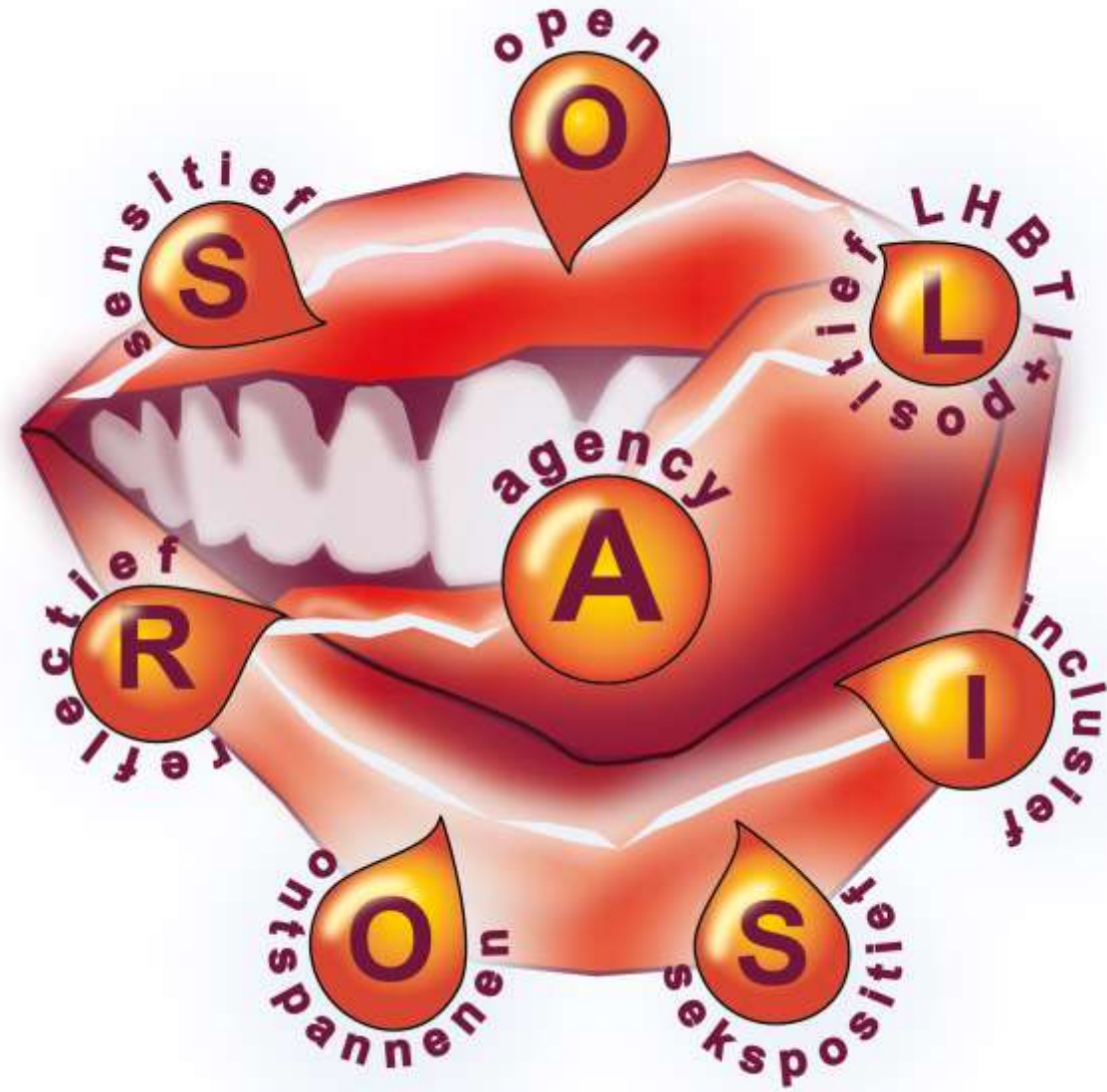
Uitdagingen van last- naar lustgerichte **inclusieve** seksuele vorming

Van...	via	Naar...
heteronormatief		LHBTI inclusief
mannelijke dominantie		gendergelijkheid in seksueel plezier
exclusief wit cisgender heteroseksueel		inclusief
tolerantie (niet oordelende houding)	emancipatie	M/V/X en LHBTI-gelijkheid
binair		continuüm
lichamelijke seksuele verschillen		lichamelijke seksuele overeenkomsten
seksnegatief (onderdrukking)		sekspositief
behandeling		preventie
repressief	restrictief	permissief
reproductiegerichte seks		lustgerichte seks
liefdesmotief		lustmotief
gesloten communicatie		open communicatie
handelingsverlegenheid seksuele vormers		ontspannen praten over seksualiteit
vrijblijvendheid directies		commitment en examenvak
risicobestrijding en bescherming	empowerment	seksueel plezier

Attitude van de leerkracht seksuele vorming

S

- taboes, handelingsverlegenheid, privacy en voor grenzen & wensen
- etnisch-culturele diversiteit en dilemma's bij orthodox-gelovigen over seksuele vrijheid

O

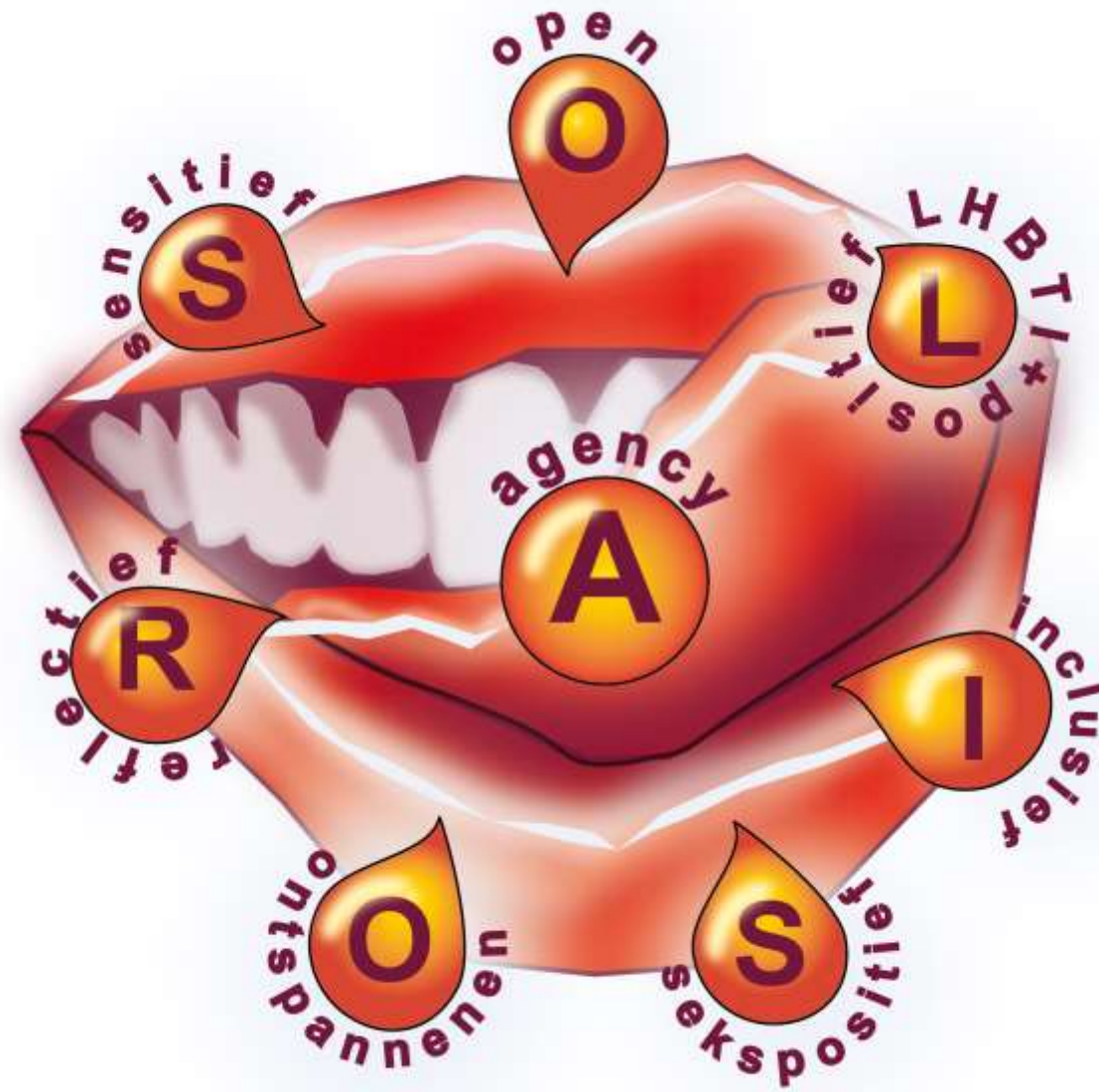

- open in gesprekken over seksualiteit,
- stimuleert een open, veilig gesprek over seks en seksualiteit.

L

- één of meer niet-heteroseksuele of niet-cisgender mensen in je klas
- sensitief in taal en houding en bestrijdt discriminatie
- in taal en houding geen traditionele of moderne LHBTI-negativiteit

A

- doel: seksuele agency = geheel van strategische onderhandelingen om zich met eigen keuzes te plaatsen in een sociale context, relaties te behouden en betekenis te geven aan ervaringen (Cense 2019a)
- methode: empowerment = versterking agency over seksuele wensen en grenzen

R

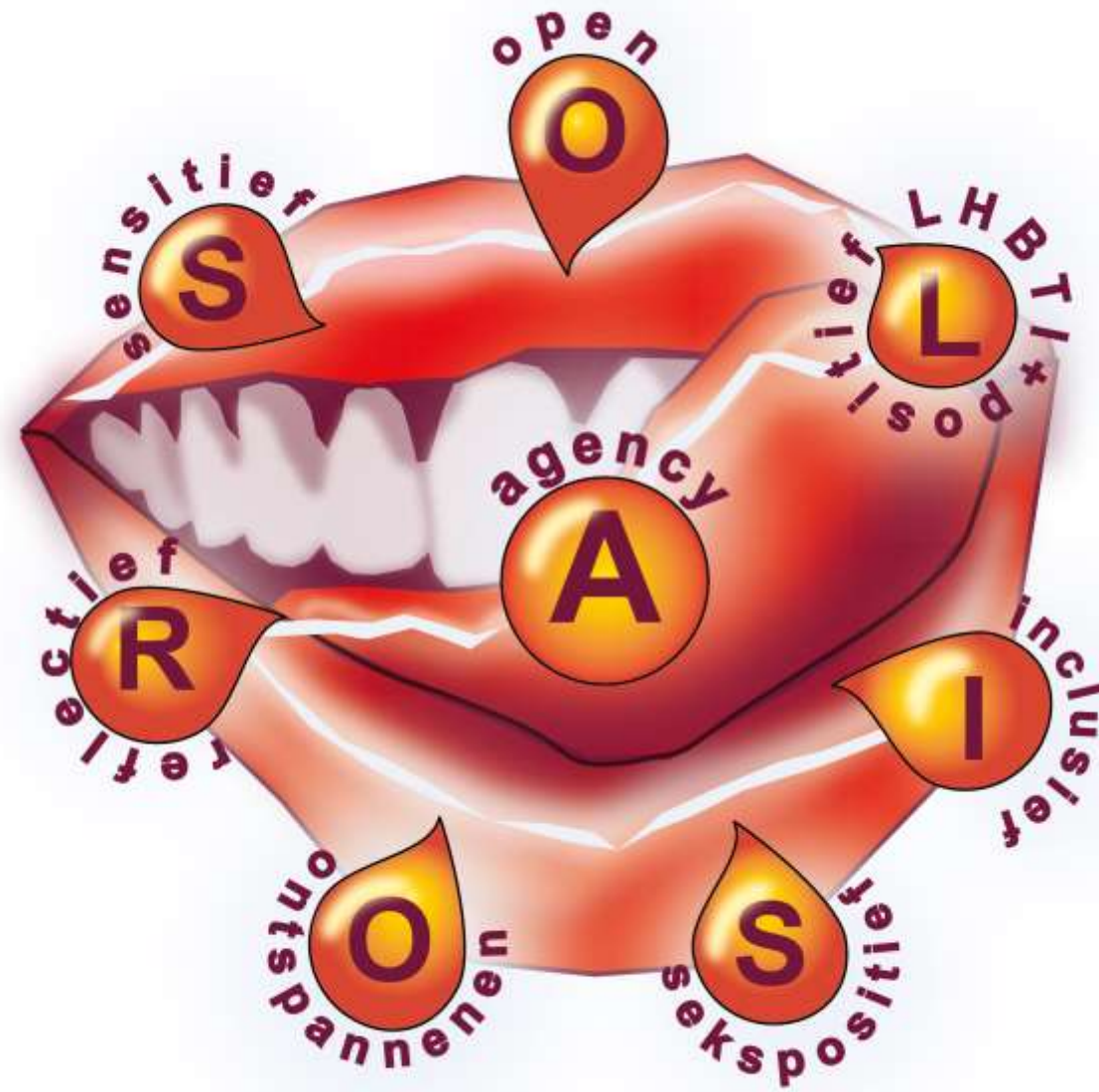

- bezinning eigen normen, waarden, (voor)oordelen, cultuur, religie en opvoeding en effecten op je attitudes bij sekseducatie in verschillende levensfasen
- hanteren eigen seksuele waarden en normen op professionele wijze

O

- ontspannen communiceren over seksualiteit en seks
- luchtige (niet seksistische of agressieve) humor maar neem het onderwerp ook serieus zodat ieder veilig voelt zich te uiten

S

- positief tegenover seks en draagt dit over op de doelgroep
- uit je expliciet positief over individuele seksuele beleving, seksueel gedrag en leefstijl bij alle doelgroepen en leeftijden mits zij grenzen en wensen van anderen respecteren

I

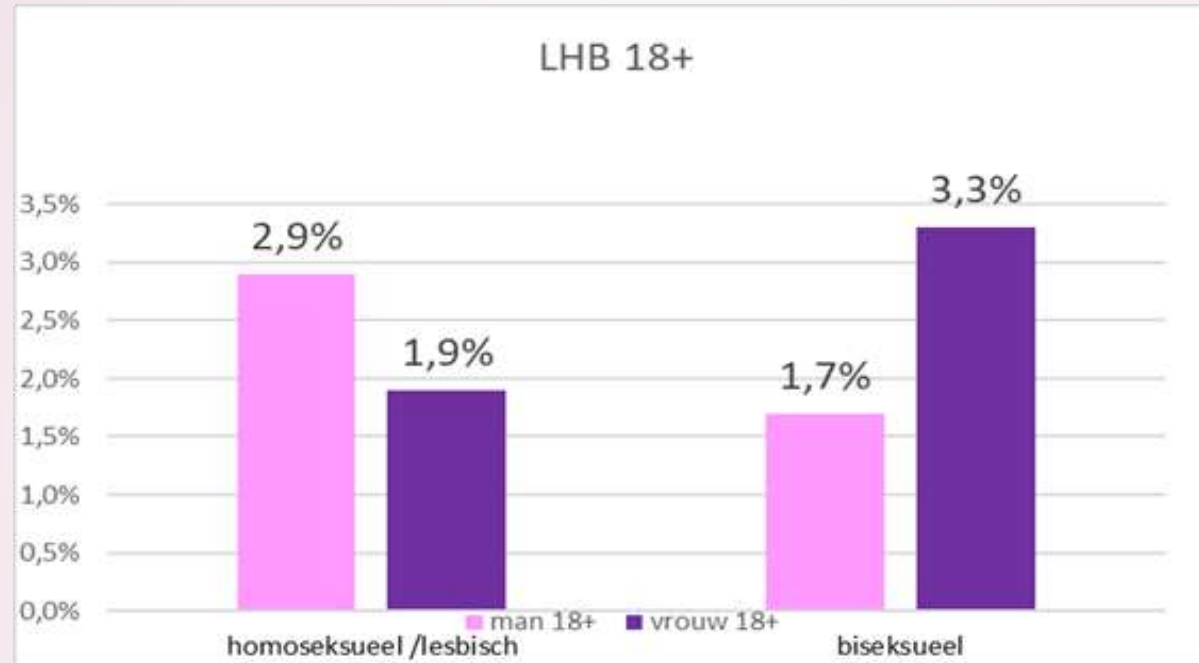

- bij jouw seksuele vorming voelen alle mensen zich erkend en veilig, juist ook vrouwen en minderheden
- niet-oordelende houding, ook als iemands leefstijl en seksuele gedrag anders zijn dan bij jou
- bestrijdt ongelijke M-V-verhoudingen, seksisme, *slut shaming* en *victim blaming*, seksueel grensoverschrijdend gedrag, heteronormativiteit, discriminatie, uitsluiting en achterstelling.

1. Bespreekbaar maken van seksualiteit
2. **De LHBT-inclusieve klas**
3. De inclusieve veilige school

LHBT-prevalentie

- ❑ Van Beusekom, G. & Kuyper, L. (2018). *LHBT-monitor. De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- ❑ Movisie (2021). *Handreiking LHBTI feiten cijfers 2021*. Utrecht: Movisie.
- ❑ Kuyper, L. (2016). *LHBT-monitor 2016. Opvattingen over en ervaringen van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

LHBT-prevalentie

- 4% tot 6% van de volwassenen voelt zich aangetrokken tot iemand van hetzelfde geslacht. Ongeveer 1 op de 20 personen is dus LHB.
- Dit betekent dat in iedere klas wel iemand kan zitten die niet heteroseksueel is.
- LHBT-inclusief lesgeven = er altijd van uitgaan dat 1 of meer leerlingen lesbisch, homoseksueel, biseksueel of transgender zijn
- LHBT-inclusief lesgeven = ook voorbeelden van homoseksuele relaties geven in je onderwijs

LHB-jongeren

- Onderzoek SCP toont belang aan van een LHBT-vriendelijke school
- Publicatie: Paarse vrijdag 10-12-21
- Onderzoeksgroep: jongeren van 11 t/m 16 jaar
- Welzijn, kwaliteit van sociale relaties en leefstijl van LHB-jongeren
- Bron: HBSC 2013-2017
- Vervolgonderzoek op: Kuyper, L. (2015). *Jongeren en seksuele oriëntatie. Ervaringen van en opvattingen over lesbische, homoseksuele, biseksuele en heteroseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. en Van Beusekom, G. (2021). *Wat maakt het verschil? Over het welzijn, de sociale relaties en de leefstijl van lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Wat maakt het verschil?

Over het welzijn, de sociale relaties en de leefstijl van lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren

Willem Huijnk
Gabriël van Beusekom

Causaliteit gezondheid lhb-jongeren

- ▶ Omdat LHB-jongeren minder steun ervaren thuis:
  - Vaker ongelukkig
  - Meer slaapproblemen
  - Meer psychosomatische klachten, emotionele en gedragsproblemen
  - roken zij vaker en is er meer problematisch socialmediagebruik
- ▶ Omdat LHB-jongeren een slechtere band met de leraar hebben en vaker gepest worden
  - Voelen zij zich ongelukkiger
  - Meer problematisch socialmediagebruik
- ▶ Verschil in welzijn
  - Verschil in overgewicht en rookgedrag
- Ongelukkig voelen, slaapproblemen en emotionele / gedragsproblemen
  - Problematisch socialmediagebruik
- Causaliteit vice versa: problemen in de leefstijl hebben uitwerking op mentale gezondheid en andersom

Hoop

- Op GSA-scholen
  - wordt minder gepest
  - is het klimaat voor LHB-jongeren positiever
  - Positievare opvattingen over homoseksualiteit
  - Meer leerlingen mening dat LHB-leerlingen kunnen vertellen over seksuele gerichtheid
- Algemene verbetering tussen 2013 en 2017 voor heteroseksuele leerlingen en LHB-leerlingen, maar verschillen H-LHB blijven
  - Afname in pesten (gehalveerd): anti-pest programma's werken
  - Sterke toename steun vanuit gezin
  - Verschil psychische problemen kleiner
  - Verschil kwaliteit sociale relatie niet kleiner
  - Sterkere afname roken, alcohol en cannabisgebruik bij LHB-jongeren – verschil kleiner of nihil

Hoop

- 'De nadruk op problemen en achterstanden brengt vanzelfsprekend het risico met zich mee dat alle LHB-jongeren als probleemgroep worden gezien.
- Niet alle LHB-jongeren hebben problemen.
- Op een aantal aspecten van de leefstijl hebben LHB-jongeren een gelijke positie als heteroseksuele jongeren. Een groot deel slaagt er goed in om een gezond en gelukkig leven te leiden.
- Tegelijkertijd is de prevalentie van een aantal problemen fors hoger bij de LHB-groep.' (Huijnk en Van Beusekom 2021, p. 73)

Pesten op school 2013-2017

Figuur 3.1

Pesten op school, naar seksuele oriëntatie, scholieren 11-16 jaar, 2013 en 2017 (in procenten)^a

a Percentages verwijzen naar jongeren die minstens één keer per maand zijn gepest.

Bron: [scp/uu/Trimbos](#) (hbsc'13 en '17).

JAAP

Jaap is 16.

Hij zit in de vierde klas van de Havo. Maar er is iets aan de hand. Met leren heeft hij geen problemen, maar wel met iets anders.

Sinds vorige week is hij behoorlijk in de war. De ene minuut is hij heel blij. Een volgende zit hij een beetje somber voor zich uit te staren.

Hij begrijpt er nog niet veel van. Het gebeurde een week geleden. Opeens ontdekte hij, dat hij heel erg verliefd was. Op iemand van zijn klas. De hele dag zit hij nu een beetje te dromen. Hij kan zijn gedachten niet meer bij de les houden. Zit maar te kijken. Wat een mooie ogen, denkt hij dan. En wat zit dat haar toch mooi! En wat een leuke kleren en een mooie, zachte stem. En altijd aardig!

En ook als hij naar huis fietst, als hij zit te eten, als hij zijn huiswerk zit te maken, als hij in bed ligt, denkt hij bijna aan niets anders. Aan de ene kant voelt hij zich heel goed van binnen. Aan de andere kant is hij een beetje bang. Hij is bang voor wat zijn klasgenoten er van zeggen, als ze het ontdekken. Zullen ze hem er om pesten?

Of zullen ze zeggen:

"Wat leuk voor je!".

En zijn ouders? Hoe zullen die reageren? Wat zullen ze zeggen, als hij met die klasgenoot vrijt.

Zullen ze hem niet gek vinden?

Jaap is eigenlijk wel in de war.

En hier stopt het verhaal opeens. Het einde gaan wij straks maken.

Maar eerst moet je nog iets weten over Jaap. Het is namelijk niet zo'n gewoon verhaal, als je wel denkt. Je dacht waarschijnlijk de hele tijd, dat Jaap verliefd is op een meisje uit zijn klas. Maar dat is niet zo. Jaap is verliefd op Tom.

Tom is ook een jongen. Een jongen, die verliefd is op een jongen! Kan dat wel? Natuurlijk kan dat. Sommige jongens zijn anders als de meeste anderen. Die jongens (of mannen, als ze ouder worden) vinden meisjes (of vrouwen) best aardig. Maar ze worden er nooit verliefd op. Ze willen ook niet vrijen met een vriendin. Ze willen wel graag met een vriend vrijen. Ze kunnen ook gek worden op een vriend.

Zulke jongens (of mannen) noem je homo's (of flikkers). Als een meisje veel meer van andere meisjes houdt, als van jongens, noem je haar lesbisch.

Misschien vind je het raar of vreemd of gek. Dat komt, omdat je het niet gewend bent. Als mensen iets zien, wat ze (nog) niet kennen vinden ze het vaak gek. Flikkers worden ook vaak gepest. Ze worden soms ontslagen als ze vertellen over dat ze homo zijn. Vroeger kwamen mensen in de gevangenis. Buren pesten ze ook vaak. Kijken ze niet aan. Schelden ze uit. Dat heet discriminatie. Discriminatie is iemand behandelen als een minder mens. Wie worden er nog meer gediskrimineerd?

Maar denk nu niet, dat ze een ongelukkig leven hebben. Omdat ze gediskrimineerd worden, hebben ze een sterke vriendschap met elkaar. "Samen sta je sterker!". Ze moeten "rechten" voor een goed leven. Daardoor doen ze misschien veel meer wat ze echt zelf willen. Meer als "gewone" mensen.

We gaan nu het verhaal van Jaap en Tom afmaken. We maken er twee toneelstukjes van.

1. Tom vindt Jaap ook heel lief. Op een avond gaat Tom bij Jaap op bezoek. De ouders en het zusje (Mieke) zijn ook thuis. Jaap vertelt, dat ze verliefd zijn op elkaar. Wat vinden de ouders er van?
2. De klas van Jaap en Tom heeft een klassefeestje. Jaap en Tom hebben met elkaar gedaan. Een andere jongen begint te roepen, dat hij dat vies vindt. Wat doen de andere kinderen uit de klas?

Boek

Heemelaar, M. (2019). *Seksuele vorming en diversiteit. Inclusieve burgerschapsvorming op school.*

Bussum: [Coutinho](#)

€26,95

223 pagina's;

ondersteunende website:
verdiepingsteksten,
verwerkingsopdrachten, filmpjes

Ondersteunende website

Seksuele vorming en diversiteit

- > Studiemateriaal
- > Inleiding
- > Hoofdstuk 1
- > Hoofdstuk 2
- > Hoofdstuk 3
- > Hoofdstuk 4
- > Hoofdstuk 5
- > Hoofdstuk 6
- > Hoofdstuk 7

Welkom!

Kies een hoofdstuk om verder te gaan,

Inleiding

Hoofdstuk 1

Hoofdstuk 2

Hoofdstuk 3

Hoofdstuk 4

Hoofdstuk 5

Hoofdstuk 6

Hoofdstuk 7

Ondersteunende website

Verwerkingsopdracht 4.3 bij *Seksuele vorming en diversiteit*

Verwerkingsopdracht 4.3 **Training corrigeren vooroordelen en stereotypen**

Inleiding

In §4.4.3 zijn de begrippen vooroordeel en stereotype onderscheiden. In §4.4.4 en §4.4.5 heb je gelezen wat werkt en wat niet werkt op het gebied van antidiscriminatieprogramma's en in het bijzonder over het bestrijden van vooroordelen en stereotypen. Voor een goed begrip kun je het best ook eerst §7.7.3 lezen.

Deze inzichten pas je toe in deze opdracht. In deze opdrachten gaat het om het bestrijden van vooroordelen (deze zijn altijd negatief) en negatieve stereotypen. Stereotypen die positief worden beleefd hoef je niet te bestrijden.

Ondersteunende website

Opdracht

- 1 Arrangeer een gesprek met twee of drie leerkrachten van je praktijkschool. Als het mogelijk is, zou het goed zijn als je ook een lhbt-leerkracht spreekt.
- 2 Arrangeer een gesprek met twee of drie leerlingen uit groep 8 van het po of het eerste of tweede jaar vo. Als dat mogelijk is, zou het goed zijn als je ook een lhbt-leerling spreekt.
- 3 Interview beide groepen over het beeld dat zij hebben van lhbt-mannen en -vrouwen.
- 4 Vraag hun ook of zij lhbt's in hun omgeving kennen.
- 5 Destilleer uit beide gesprekken een lijstje beelden waarbij je het vermoeden hebt dat er sprake zou kunnen zijn van vooroordelen.
- 6 Bel of chat met drie lhbt's en leg hun de mogelijke vooroordelen voor. Vraag aan hen of het geschetste beeld overeenkomt met hoe zij leven. Als je niemand kent die lhbt'er is en aan deze opdracht wil meewerken, kun je contact opnemen met Switchboard. Op switchboard.coc.nl vind je contactgegevens voor telefonisch of chatcontact.
- 7 Ontwerp nu op basis van je onderzoekje een les waarin je de klas van de leerlingen die je gesproken hebt traint in het gezamenlijk onder jouw leiding corrigeren van vooroordelen. Pas daarbij de do's-and-don'ts uit de onderzoeken uit de genoemde paragrafen in het boek toe.

10 december 2021

- Half miljoen scholieren vieren seksuele diversiteit en genderdiversiteit op school
- 2500 basis- en middelbare scholen
- 1.500 basisscholen: 3 keer zo veel als vorig jaar
- 80% van de middelbare scholen
- <https://paarsevrijdag.nl/basisschool>

Home // Duizenden scholen vieren op 10 december Paarse Vrijdag voor acceptatie

Duizenden scholen vieren op 10 december Paarse Vrijdag voor acceptatie

24 november 2021 - Zeker een half miljoen scholieren op zo'n 2500 basis- en middelbare scholen in Nederland vieren op 10 december de twaalfde editie van Paarse Vrijdag, een initiatief van COC's GSA Netwerk. Het aantal deelnemende basisscholen is sinds 2020 verdrievoudigd.

Op Paarse Vrijdag vieren scholieren seksuele- en genderdiversiteit op school. Ze doen dit door op die dag paarse kleding te dragen en allerlei activiteiten te organiseren die in het teken staan van acceptatie van iedereen, ongeacht wie je bent of op wie je verliefd wordt. Sinds 2020 sluiten ook basisscholen aan bij Paarse Vrijdag.

Er doen dit jaar zeker 1500 basisscholen mee aan Paarse Vrijdag. Dat zijn er drie keer meer dan vorig jaar, toen de dag voor het eerst op 500 basisscholen gevierd werd.

Het COC verspreidt speciale Paarse Vrijdagpakketten voor de basisschool, met onder meer voorleesboeken en speciale posters voor in de klas, met daarop gedichten over verliefd worden en jezelf zijn. De laatste pakketten voor de basisschool zijn [HIER](#) verkrijgbaar.

Natuurlijk wordt op 10 december ook weer Paarse Vrijdag gevierd op middelbare scholen en mbo's. In totaal doen er dit jaar zeker duizend mee, zo'n 80 procent van de middelbare scholen in Nederland. Scholieren dragen paarse kleding en organiseren op school tal van activiteiten. Van info-kraampjes en paarse nagellak-studios tot het uitdelen van paarse goodies en het hijsen van de

Mama is op papa, papa ook op haar.

Mijn oma was op opa.

Mijn tantes zijn op elkaar.

Mijn broer is op een jongen uit zijn klas.

**(In zijn dagboek stond ook op wie:
op Bas.)**

Meester Amir is, zo denken wij, op juf Marij.

**Lin was gister op Mick, vandaag op Mo,
morgen op Rick.**

Meltem is op Joeri, Yusuf en Jelmer tegelijk.

Wendy was op Faat, maar is nu op Loek.

En ik?

Ik ben op zoek.

Mijn moeder vindt mijn neef maar gek.

'Make-up.

Welke jongen doet dat nou?

Foundation, bronzer, rouge.

En dan die nagels, véél te blauw!

Of die lipgloss, echt te licht.

Oogpotlood, oogschaduw, mascara.

Kijk dan,

dat is toch geen gezicht?'

'Hoi tante Will!

Zal ik jouw make-up eens doen?

Foundation, bronzer, rouge,

En voor je nagels, donkergroen!

Hier een lipgloss, lekker licht.

Oogpotlood, oogschaduw, mascara.

Kijk eens,

wat een mooi gezicht!'

Mijn moeder vindt mijn neef te gek.

- Pim Lammers

Stelling 10:
Ik zou het mijn ouders durven
z zeggen als ik homo of

Original Blue Color
Traditional Ice Cream
Sweets
50225
FETROL

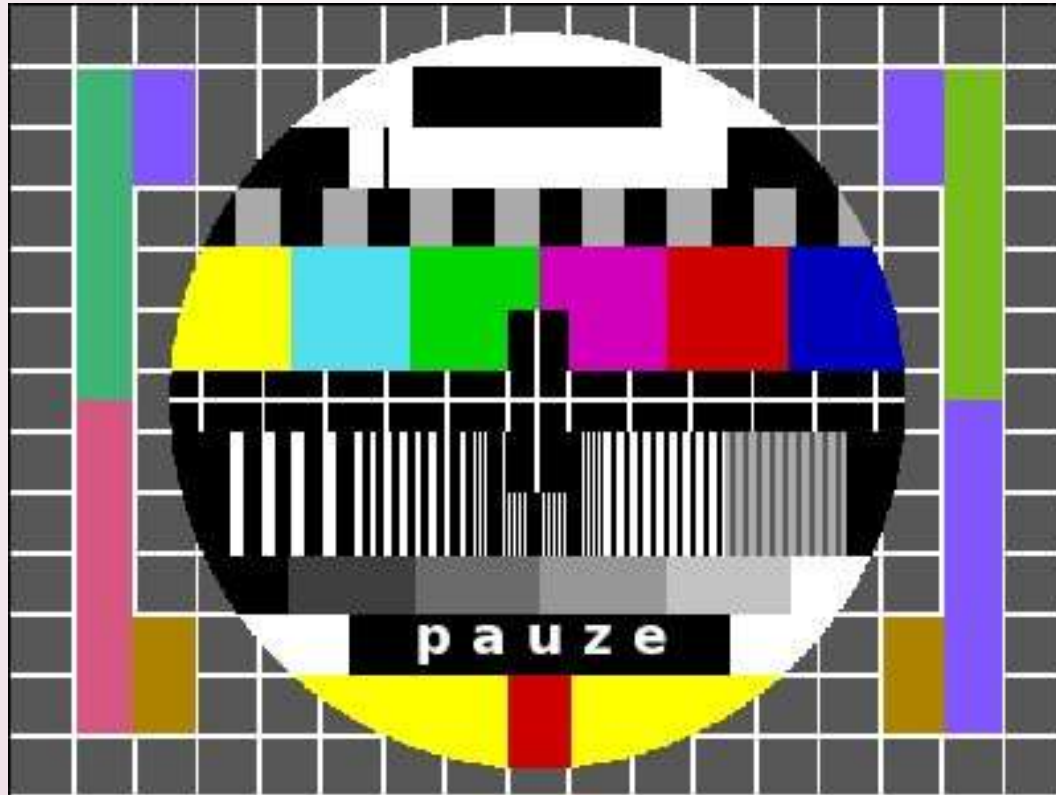

1. Bespreekbaar maken van seksualiteit
2. De LHBT-inclusieve klas
3. **De inclusieve veilige school**

Pauze 10 minuten

Vragen voor het laatste uur zijn van harte welkom

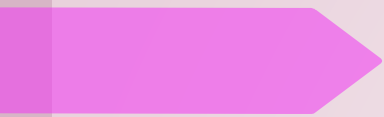
Leestip voor de kerstvakantie

- Stangneth, B. (2021). *Sekscultuur. Een herwaardering van seksualiteit*. Amsterdam: Uitgeverij Atlas Contact.
- Lees [hier](#) het eerste hoofdstuk

1. Bespreekbaar maken van seksualiteit
2. De LHBT-inclusieve klas
3. **De inclusieve veilige school**

Onderzoek Seksuele en relationele vorming op de Pabo september 2021

Gepresenteerd op het congres
“Het hoort er gewoon bij” op
05-11-21 o.l.v. dagvoorzitter
Jan Jaap Hubeek

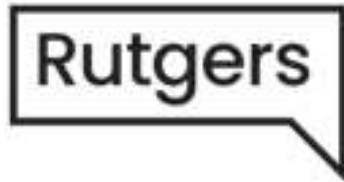

**Stimuleringsregeling
Gezonde relaties & seksualiteit**

Actielijn 8

**Seksuele en relationele
vorming en integriteit op
de Pabo**

Ervaring van aankomende en beginnende leerkrachten

- Olofsen, S., Coehoorn, I., Schepers, E., Euwema, A. en Reitzema, E. (2021). *Seksuele en relationele vorming en integriteit op de Pabo. Ervaring van aankomende en beginnende leerkrachten*. Utrecht: Rutgers en Stichting School & Veiligheid. Geraadpleegd van <https://seksuelevorming.nl/wp-content/uploads/2021/11/Rapport-pabo.pdf> op 06-12-21.

- Respondenten:
  - 71 aankomende leerkrachten (25% van de Hogeschool Leiden)
  - 23 beginnende leerkrachten

Stimuleringsregeling
**GEZONDE RELATIES
& SEKSUALITEIT**

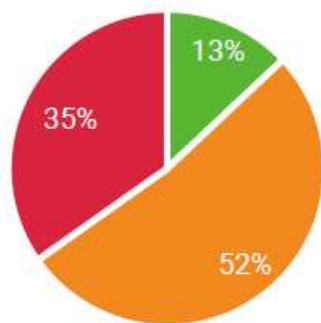

Tabel 4. Attituden ten opzichte van relationele en seksuele vorming en seksuele integriteit volgens aankomende en beginnende leerkrachten (N=94)

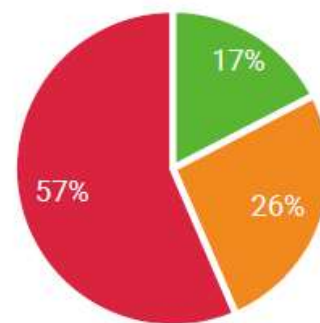
	Aankomende leerkrachten (n=71)		Beginnende leerkrachten (n=23)	
	N	%	N	%
<i>Ik vind relationele en seksuele vorming een belangrijk onderwerp om les over te krijgen op de pabo</i>				
(helemaal) mee eens	61	85,9	23	100,0
niet eens/niet oneens	7	9,9	0	0,0
(helemaal) niet mee eens	3	4,2	0	0,0
<i>Ik vind relationele en seksuele vorming een taak voor mij als leerkracht</i>				
(helemaal) mee eens	62	87,3	22	95,7
niet eens/niet oneens	6	8,5	1	4,3
(helemaal) niet mee eens	3	4,2	0	0,0
<i>Ik vind seksuele integriteit een belangrijk onderwerp voor de pabo</i>				
(helemaal) mee eens	60	84,5	23	100
niet eens/niet oneens	5	7,0	0	0,0
(helemaal) niet mee eens	6	8,5	0	0,0
<i>Ik vind dat werken met leerlingen aan seksuele integriteit hoort bij mijn werk als leerkracht</i>				
(helemaal) mee eens	58	81,7	22	95,7
niet eens/niet oneens	9	12,7	1	4,3
(helemaal) niet mee eens	4	5,6	0	0,0

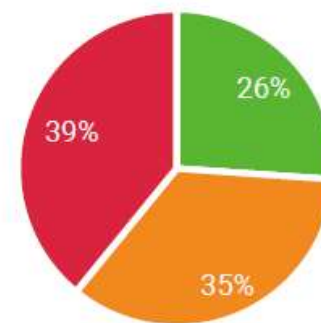
Na het afronden van de pabo voelde ik mezelf voldoende voorbereid om in de praktijk **seksuele en relationele vorming te geven**

Na het afronden van de pabo voelde ik mezelf voldoende voorbereid om **adequaat om te gaan met seksueel gedrag** van leerlingen of te **reageren op situaties** in de klas rond seksualiteit en relaties

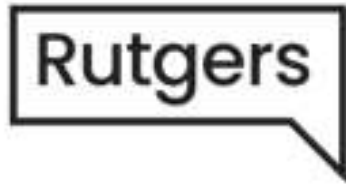

Na het afronden van de pabo voelde ik mezelf voldoende voorbereid om te zorgen voor een **veilige leeromgeving** rond seksualiteit, intimiteit en relaties.

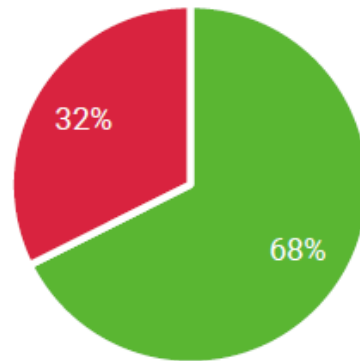

■ (helemaal) mee eens ■ niet eens/niet oneens ■ (helemaal) niet mee eens

Figuur 1. Bekwaamheidsgevoel na afronden pabo (N=23)

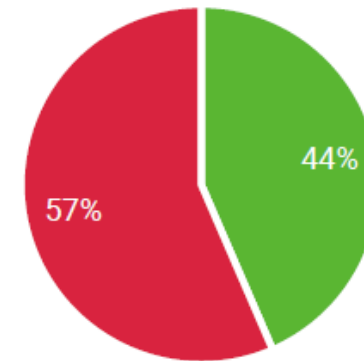

Aankomende leerkrachten (n=71)

■ Wel les gehad ■ Geen les gehad

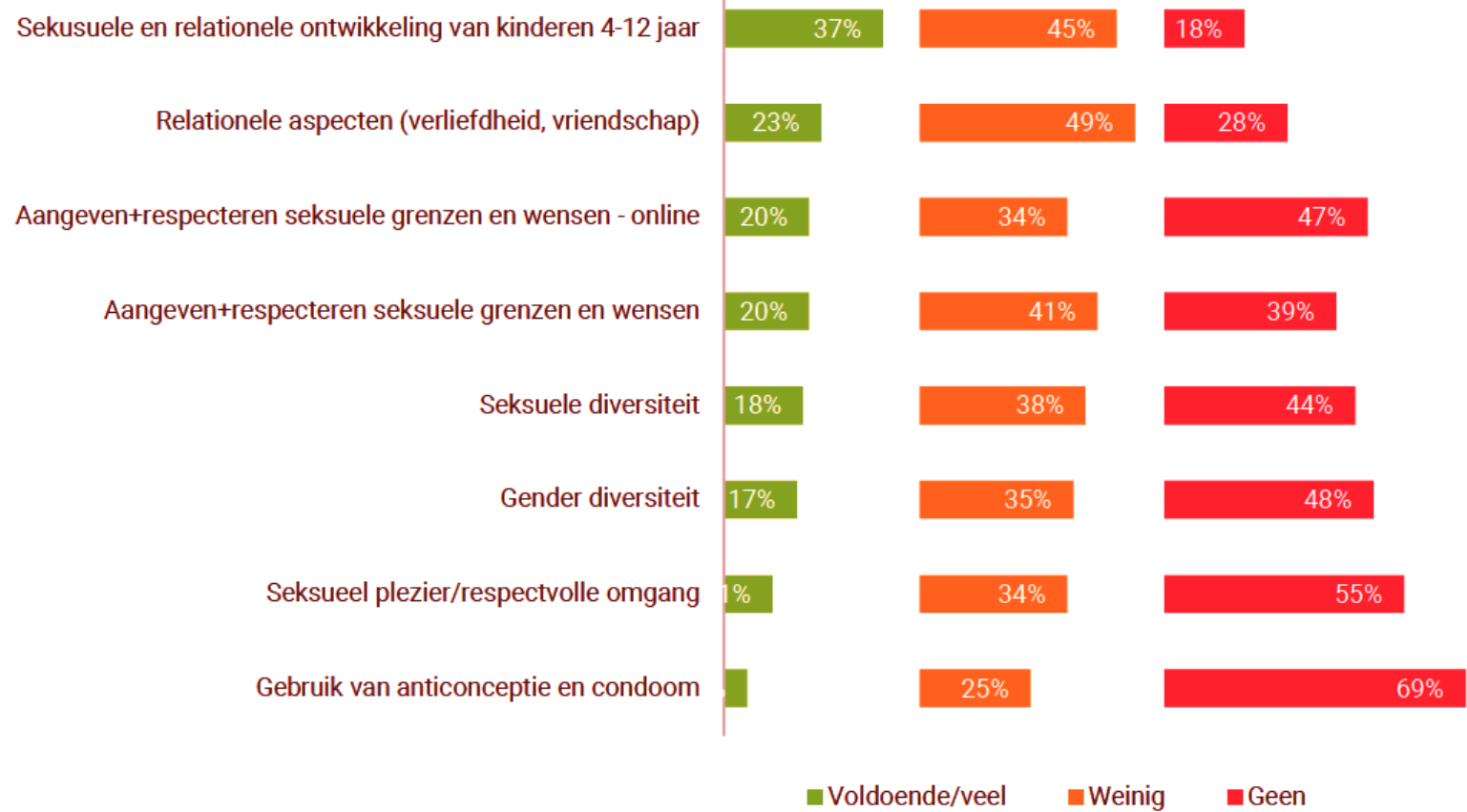
Beginnende leerkrachten (n=23)

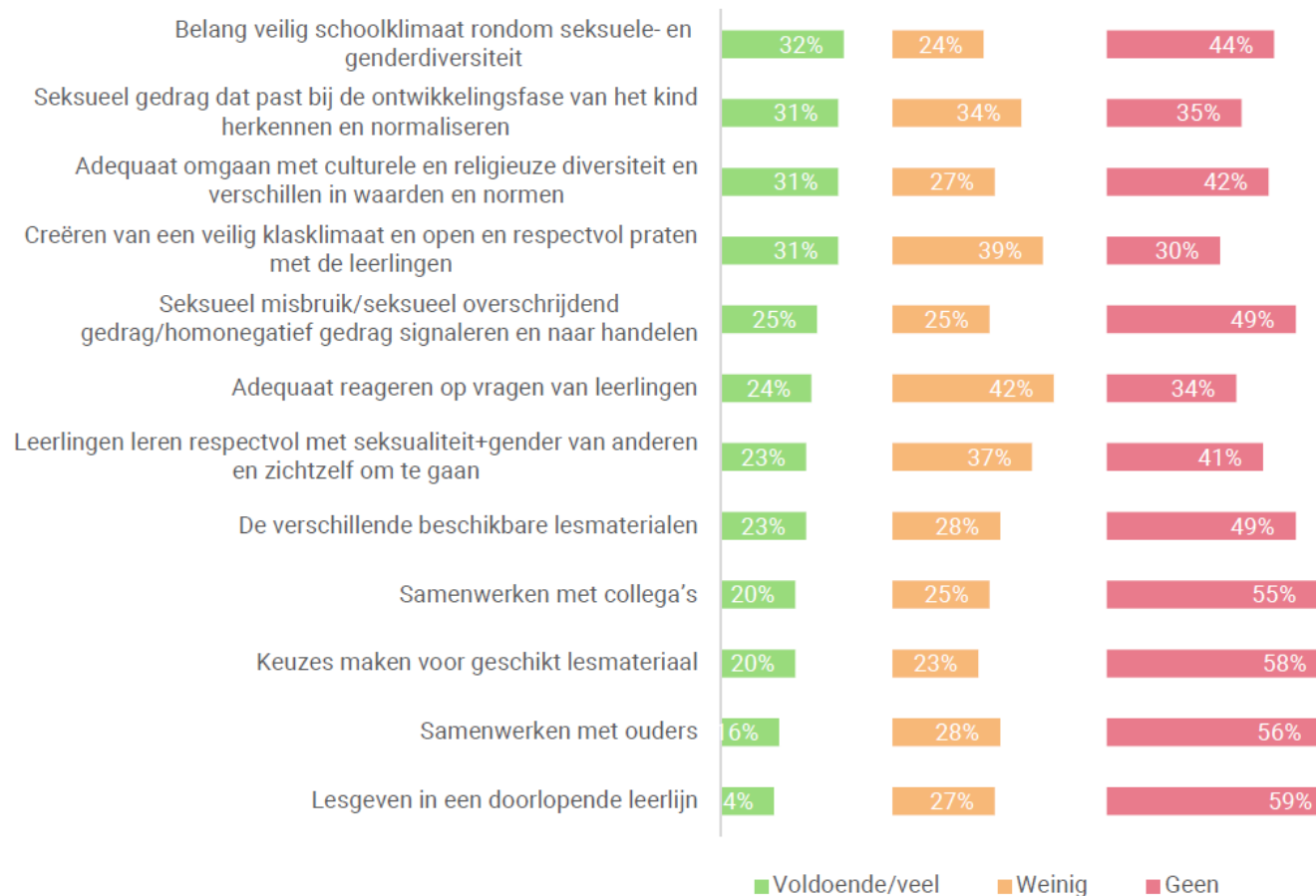
■ Wel les gehad ■ Geen les gehad

Figuur 2. Proportie aankomende en beginnende leerkrachten die les hebben gehad op de pabo over seksuele en relationele vorming (N=94)

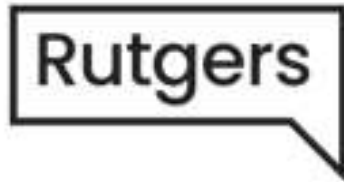

Figuur 3. Mate van vakinhoudelijke aandacht op pabo volgens aankomende leerkrachten, per onderwerp (N=71)

Figuur 6. Mate van aandacht voor vakdidactische en pedagogische aspecten volgens aankomende leerkrachten, per aspect (N=71)

Aanbevelingen

1. Op Pabo meer aandacht aan seksuele vorming
Al seksuele vorming les geven in stage
2. Behoud aandacht voor sociale veiligheid
Breid dit uit naar seksueel gedrag van leerlingen, seksuele diversiteit en genderdiversiteit
3. Meer inhoudelijke kennis over:
  - anticonceptie
  - seksueel plezier / respect
  - culturele, religieuze, seksuele en genderdiversiteit
4. Kennismaken met lesvormen en goed onderbouwde methoden
5. Meer aandacht voor vakdidactische en pedagogische bekwaamheid en het werken aan seksuele integriteit

Voorstel curriculum Pabo

<i>Studiefase</i>	<i>Thema</i>	<u><i>curriculum ACPA</i></u>	<u><i>hoofdstuk boek</i></u>
Propedeuse: body of knowledge	Seksuele ontwikkeling	Ontwikkelingspsychologie	2 + 3
	Seksuele diversiteit		1
	Genderdiversiteit		1
Jaar 2	Practicum bespreekbaar maken van seksualiteit	Gezinspedagogiek	4 + 5
	Lesjes seksuele vorming geven	Stage	
Jaar 3	Doorlopende leerlijn LHBT-inclusieve seksuele vorming ontwikkelen en geven	Tutoring Stage	7
Jaar 4	Schoolbeleid Vlaggensysteem LHBTI-inclusief schoolveiligheidsplan ontwikkelen	Onderwijs ontwerpen Stage	7

kerndoelen, kennisbasis en wetgeving

ACPACO - Seksualiteit en diversiteit op de basisschool - Mathieu Heemelaar

Schoolbeleid seksuele vorming en diversiteit

Opdracht docenten primair onderwijs

- kerndoelen seksuele vorming en diversiteit (2012)
- wet burgerschapsvorming: LHBT-veilig schoolklimaat (1-8-21)

Kerndoel 38 basisonderwijs (2012)

(De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen, en ze)

leren respectvol om te gaan met seksualiteit en met diversiteit binnen de samenleving, waaronder seksuele diversiteit.

WPO 2018

‘Het onderwijs:

a gaat er mede van uit dat leerlingen opgroeien in een pluriforme samenleving;

b is mede gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie;

c en is er mede op gericht dat leerlingen kennis hebben van en kennismaken met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten.’

wet voor burgerschapsonderwijs

- 1 augustus 2021 in werking getreden
- voor po en vo
- schoolcultuur waarin alle leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten
- ongeacht verschillen in godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid
- alle scholen zijn wettelijk verplicht om zorg te dragen voor de acceptatie en veiligheid van LHBT-leerlingen en personeel in de klas
- Veiligheidsplan met instemming Medezeggenschapsraad verplicht -> maak veiligheidsplan LHBT-inclusief

Wet burgerschapsvorming 1-8-21 in werking

[Home](#) / / Alle scholen vanaf nu verplicht te zorgen voor veiligheid en acceptatie LHBTI-personen in de klas

Alle scholen vanaf nu verplicht te zorgen voor veiligheid en acceptatie LHBTI-personen in de klas

1 augustus 2021 - Alle scholen in Nederland zijn vanaf nu wettelijk verplicht om te zorgen voor veiligheid en acceptatie van LHBTI-scholieren en personeel in de klas. De nieuwe burgerschapswet, waarin die opdracht is verwoord, treedt op zondag 1 augustus in werking. Het COC heeft lang voor de wetswijziging gepleit en is gelukkig met het resultaat.

Kennisbasis lerarenopleiding basisonderwijs

- ▶ De school en de klas fungeren als brug tussen de thuiswereld van het kind en de maatschappij waarin het kind opgroeit. De startbekwame leraar borgt sociale veiligheid door ruimte te bieden voor het unieke van elk kind (uniciteit) en de verscheidenheid in de groep (pluraliteit). Hij stimuleert leerlingen om actief deel uit te maken van de groep en op hun eigen manier als burger te participeren in hun nabije leefomgeving en maatschappij. De startbekwame leraar doet dit alles vanuit het begrip van relevante concepten en inzet van passende handelwijzen zoals:

- ▶ 10 voor de leraar (2018). *Kennisbases en profilering lerarenopleiding basisonderwijs*. Den Haag: 10voordeleraar, Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd op de website van 10 voor de leraar: https://www.10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_pabo/kennisbasispabo.pdf

Kennisbasis lerarenopleiding basisonderwijs

Sociale veiligheid: het bevorderen van gewenst sociaal gedrag en het tegengaan en aanpakken van grensoverschrijdend gedrag, monitoring van groepsdynamiek, conflicthantering en anti-pestmethode, het evalueren en leren van incidenten, het ondersteunen van weerbaarheid en zelfredzaamheid.

Burgerschapsvorming: participatie, sociale verantwoordelijkheid, opgroeien in een pluriforme samenleving, persoonsvorming en sociale vorming, kritisch burgerschap, verantwoordelijk gedrag van leerlingen in de eigen leefomgeving (de wijk).

Afstemmen op en leren van diversiteit: genderdiversiteit, sociaal-culturele diversiteit, seksuele diversiteit.

- 10 voor de leraar (2018). *Kennisbases en profilering lerarenopleiding basisonderwijs*. Den Haag: 10voordeleraar, Vereniging Hogescholen. Geraadpleegd op de website van 10 voor de leraar: https://www.10voordeleraar.nl/documents/kennisbases_pabo/kennisbasispabo.pdf

Regeerakkoord (2016)

In het regeerakkoord is opgenomen dat

 een aantal kerndoelen wordt aangescherpt,

 waaronder het onderdeel seksualiteit en seksuele diversiteit.

 Seksuele weerbaarheid wordt hierin meegenomen.

 Het voorstel voor aanscherping zal eind 2020 klaar zijn

(Emancipatienota, Van Engelshoven, 2018).

Dit is niet gerealiseerd.

Voorstel nieuwe formulering kerndoel 38

Leerlingen dragen samen met medeleerlingen en leraren bij aan een sociaal (school)klimaat waarin iedereen zich vrij, veilig en geaccepteerd voelt en openlijk zichzelf kan zijn met zijn seksuele gerichtheid, genderidentiteit en leefstijl.

(Heemelaar 2019)

Schoolbeleid seksuele vorming en diversiteit

Taak directie

- verantwoordelijk voor uitvoering wet
- helder kader dat veiligheid biedt voor leerkrachten en leerlingen
- LHBT-inclusief Veiligheidsplan
- sekspositieve LHBT-inclusieve seksuele vorming
- uitvoering wettelijke taak niet-onderhandelbaar
- gesprekken met ouders die bezwaar hebben

Hoe (een verrijking/verbetering van) seksualiteit- en diversiteitsonderwijs bij scholen en directies op de kaart kan worden gezet

ACPA

- Overleg in Opleidingscommissie
- Wettelijke plicht (kerndoelen, kennisbasis, wet burgerschapsvorming)
- Onderzoek Rutgers & Stichting School & Veiligheid
- Instemmingsrecht op Onderwijs- en Examenregeling

Hoe (een verrijking/verbetering van) seksualiteit- en diversiteitsonderwijs bij scholen en directies op de kaart kan worden gezet

Basisschool

- Overleg met collega's, directeur en vertrouwenspersoon
- Wettelijke plicht (kerndoelen, wet burgerschapsvorming)
- Onderzoek Rutgers & Stichting School & Veiligheid
- Enthousiasmeer voor Paarse Vrijdag 2022 en Week van de Lentekriebels 21-25 maart 2022
- Bied aan zelf lesjes te verzorgen

Hartelijk dank voor je aandacht

ACPACO - Seksualiteit en diversiteit op de basisschool - Mathieu Heemelaar

Tweede Kamer neemt amendement en motie aan

Scholen worden verplicht om te zorgen voor LHBTI-acceptatie in de klas - 11/17/2020

PERSBERICHT

volg het COC

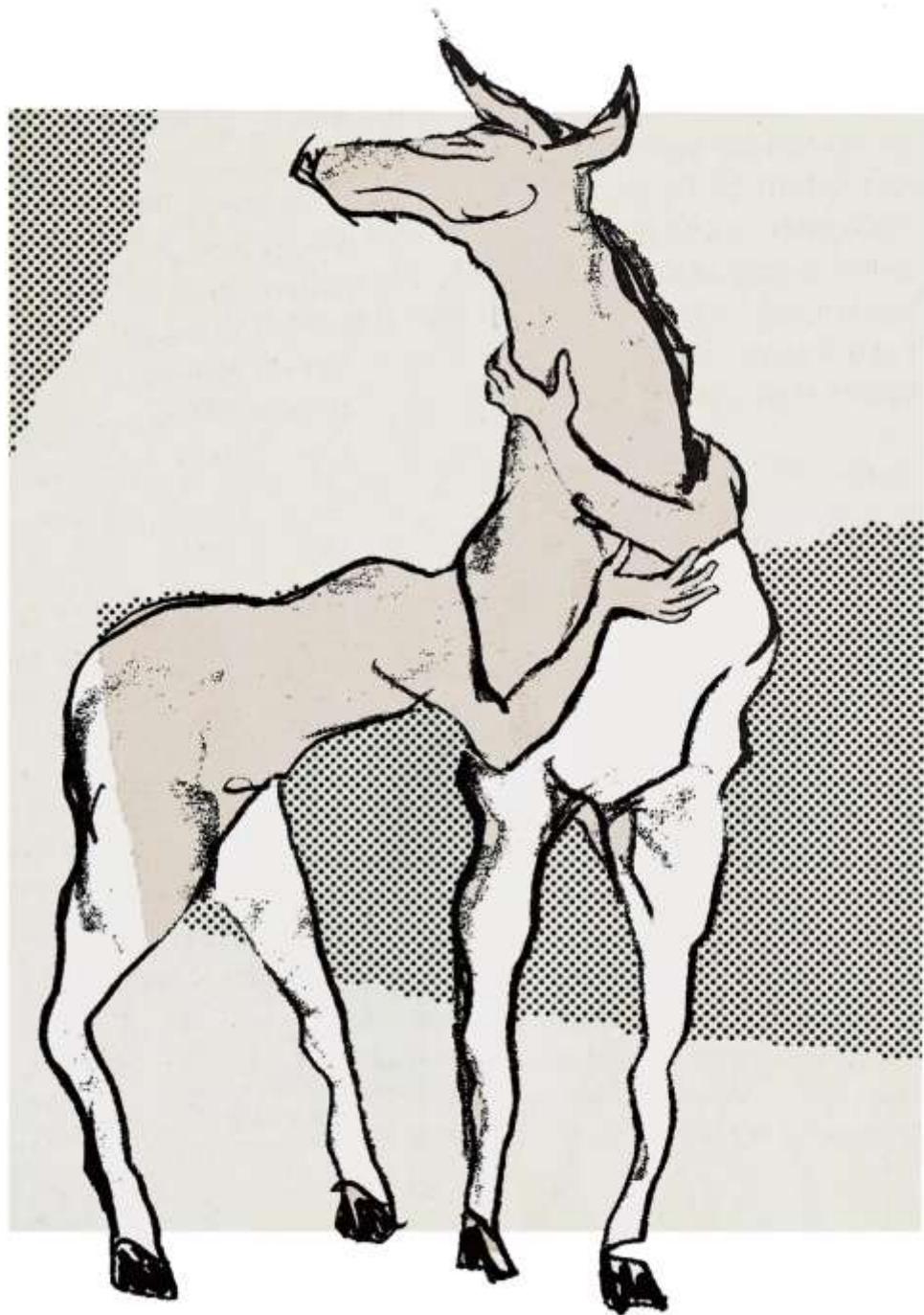
Scholen worden verplicht om te zorgen voor LHBTI-acceptatie in de klas

Als het aan de Tweede Kamer ligt, worden alle scholen in Nederland verplicht om te zorgen dat LHBTI's zich in de klas veilig en geaccepteerd weten. Het COC had daar op aangedrongen. De Kamer stemde op dinsdag 17 november voor een voorstel met deze strekking van PvdA, SP en GroenLinks, dat de Wet burgerschapsopdracht voor het onderwijs van minister Slob (Onderwijs) aanscherpt.

Gelukkig met doorbraak

"Dit is een doorbraak voor LHBTI-leerlingen, waar we heel gelukkig mee zijn," reageert COC-voorzitter Astrid Oosenbrug. "Het is ook hard nodig, want helaas worden LHBTI-leerlingen nog steeds vaak gepest en is 'homo' op school het meest gebruikte scheidwoord."

Volgens onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau worden jonge LHBTI's tot vier keer vaker dan gemiddeld gepest. Het COC wijst ook op bepaalde reformatorische scholen die homoseksualiteit afwijzen en islamitische scholen die leerlingen bijbrengen dat hun God LHBTI's zou verafschuwen.

Gezondheid lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren vergeleken met heteroseksuele jongeren

- Lager welzijn:
  - Ongelukkiger (6,8 cijfer eigen leven versus 7,7) – wekelijks ongelukkig: 1/3^e – 3 keer zo vaak ongelukkig gevoeld
  - Meer slaapproblemen: 2 keer zo hoog
  - Meer psychische problemen 42% versus 18%
  - Meer risico: lesbische meisjes en biseksuele jongens en meisjes
- Slechtere kwaliteit sociale relaties
  - Lagere steun ouders (wel toegenomen sinds 2013 – van 43% steun naar 57%; met uitzondering van jongeren met migratieachtergrond)
  - Evenveel steun vrienden
  - Vaker gepest op school (maar pesten bij iedereen fors afgenomen sinds 2013)
  - Hogere steun door internetcontacten

Gezondheid lesbische, homoseksuele en biseksuele jongeren vergeleken met heteroseksuele jongeren

➤ Gezonde leefstijl

- Overgewicht: 2 keer zo veel, vinden zichzelf ook vaker te dik (wel gedaald sinds 2013)
- Bewegen minder
- Verhoogd risico op alcoholgebruik; twee keer zo vaak gedronken afgelopen maand (gebruik alcohol, roken en cannabis wel gedaald)
- Problematisch social media gebruik en meer gepest online (keerzijde positieve steun)
- Risicogroepen: biseksuele jongeren (correspondeert met internationaal onderzoek)

Minor seksuele vorming en diversiteit

 Pabo-flex 19/20 en 20/21

 8 lesavonden à 3 klokuren

 Seksualiteitsonderwijs *niet* vrijblijvend

 Kennisoverdracht via zelfstudie boek (correcte weergave wordt getoetst)

 Elke les practicum (verplichte aanwezigheid en participatie)

 3 Toetsen (Leeruitkomsten) (15 ECTS)

 LUK 1: Reflectieportfolio

 LUK 2: Doorlopende leerlijn Seksuele vorming

 LUK 3: LHBT-inclusief Veiligheidsplan

Minor *Seksuele vorming en diversiteit*

Kennisdoel

De leerkracht toont aan actuele kennis en inzicht te kunnen reproduceren en correct te kunnen toepassen over:

- a. seksuele ontwikkeling
- b. seksuele voorlichting en relationele vorming
- c. seksuele diversiteit, genderdiversiteit, mensenrechten en inclusie
- d. seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik
- e. cultuur, religie en seksualiteit

Minor seksuele vorming en diversiteit

KENNIS (alle toetsen)

De leerkracht toont aan actuele kennis en inzicht te kunnen reproduceren en correct te kunnen toepassen over:

- a. seksuele ontwikkeling
- b. seksuele voorlichting en relationele vorming
- c. seksuele diversiteit, genderdiversiteit, mensenrechten en inclusie
- d. seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik
- e. cultuur, religie en seksualiteit

Minor seksuele vorming en diversiteit

VAARDIGHEDEN en ATTITUDE

1. De leerkracht maakt **seksualiteit** bespreekbaar op **open, ontspannen** en **sensitieve** wijze
2. De leerkracht produceert een uitgewerkte methodische lesvoorbereiding voor een **sekspositieve, LHBT-inclusieve** les seksuele vorming, geeft deze les en evalueert de les
3. De leerkracht stemt seksuele vorming **sensitief** af op leerlingen met verschillende **culturele achtergronden**

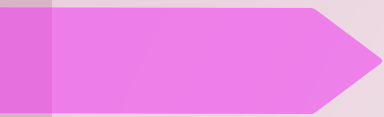
Practicum seksuele vorming en diversiteit

- A. Carrousel seksuele voorlichting
- B. Kriebellesje geven
- C. Sexting met *Can you fix it* -methode
- D. LHBT-persoon interviewen en presenteren
- E. Rollenspel: MR-vergadering over LHBT-positieve school

Minor seksuele vorming en diversiteit

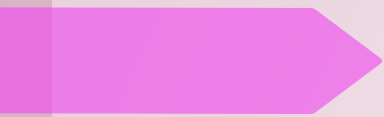
A: Carrousel seksuele voorlichting

- Klas staat in tweetallen tegenover elkaar
- 1e student: voorlichter
- 2e student: kind of jongere
- Voorlichter mag maar 1 wedervraag stellen
- Geen gesprek, alleen de ene vraag beantwoorden.
- Vragenkaartjes of Corona-variant met PowerPoint

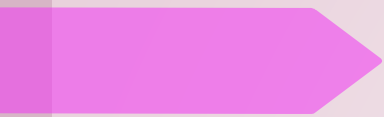
Meisje 4 jaar

- 'Ik wil ook graag een baby in mijn buik'

Meisje 10 jaar

➤ 'Hoe komt die baby in de buik? En hoe er uit?'

Jongen 7 - 10 jaar

- Als je vaak met je piemel speelt, valt hij er dan vanaf?

Docenthandleiding carrousel

www.mathieuheemelaar.nl

De sekscarrousel

Dit is een communicatiespel, wat goed aan het begin van een lessenserie op een sociale of gezondheidszorgopleiding op basis van het boek *Seksualiteit, intimiteit en hulpverlening* kan worden ingezet. De inhoud correspondeert met hoofdstuk 1: beleving van seksualiteit. Het doel is, dat studenten op een originele manier oefenen om te praten over hun seksuele beleving en zich bewust worden van hun eigen remmingen en grenzen en die van medestudenten. Het spel borduurt voort op varianten die door Rutgers zijn ontwikkeld.

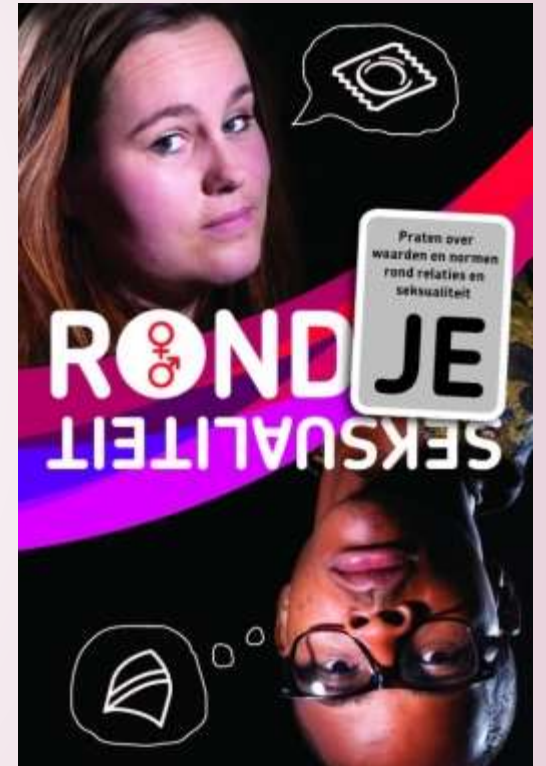
De sekscarrousel is evenzeer geschikt als eerste les bij behandeling van het boek *Seksuele vorming en diversiteit*. De nadruk ligt dan sterker bij het overwinnen van handelingsverlegenheid en het oefenen in het praten over seksualiteit met kinderen (Pabo) of jongeren (Lerarenopleiding). De nadruk ligt in dit geval ook iets sterker op correcte informatie. Deze studenten hebben zich voorbereid door een paar uur hun kennis over seks bij te spijkeren op www.sense.info.

Plaats in leerroute

De sekscarrousel kan gebruikt worden in de eerste les. De eerste les begint met het inventariseren van alle woorden voor penis, vulva en geslachtsgemeenschap. Op basis van deze rijtjes worden afspraken gemaakt welke woorden wel en niet worden gebruikt tijdens de lessen. Ook heeft de docent met de klas afspraken gemaakt over de vertrouwelijkheid en de samenwerking. Daarna kan de carrousel een positieve, enthousiasmerende start worden van het leren praten over seksualiteit.

Rondje seksualiteit

- Rutgers
- Speciaal voor jongeren
- Vragen over mening
- Doel: bewust worden van waarden en normen

Lesactiviteit voor Pabo

C: Can you fix it

Lesactiviteit voor Pabo

D: Interview LHBT-persoon

De basisvragen voor het interview

De volgende vragen zijn adviserend bedoeld. geformuleerd. Formuleer voorafgaand aan het interview ook eigen vragen van de subgroep

1. Hoe noem jij jezelf: (homo, gay, lesbo, lesbisch, pot, bi, biseksueel, transgender, trans, transvrouw, transman enz. enz.)?
2. Hoe oud was je toen je zeker wist dat je homo/ lesbisch/ biseksueel of transgender bent?
3. Hoe was het voor jou om te ontdekken dat je lhbt bent? Wie heb je het voor het eerst verteld? Hoe was zijn/haar reactie?
4. Heb je het verteld aan je beste vriend(in)? Wat was zijn/haar reactie?
5. Heb je het aan je ouders verteld? Hoe was hun reactie?
6. Heb je een coming-out op school gehad? Op welke school was dat (po/vo/ho)?
7. Welke overwegingen had je over het wel of niet jezelf outen?
8. Heb je ooit last gehad van lhbt-negativiteit in je omgeving? Wat deed dit met je?
9. ... (vul zelf aan met vragen)

E Rollenspel themavergadering MR

Vraagstelling:

- ▶ hoe kunnen we zorgen dat we een lhbt-inclusieve school vormen, die vormgeeft aan de nieuwe formulering van het kerndoel:

Leerlingen dragen samen met medeleerlingen en leraren bij aan een sociaal (school)klimaat waarin iedereen zich vrij, veilig en geaccepteerd weet en openlijk zichzelf kan zijn met zijn seksuele gerichtheid, genderidentiteit en leefstijl.

Lesactiviteit voor Pabo

E. Rollenspel themavergadering MR

We spelen een rollenspel: themavergadering medezeggenschapsraad (MR) over de lhbt-inclusieve school.

Vraagstelling

hoe kunnen we zorgen dat we een lhbt-inclusieve school vormen, die vormgeeft aan de nieuwe formulering van het kerndoel:

Leerlingen dragen samen met medeleerlingen en leraren bij aan een sociaal (school)klimaat waarin iedereen zich vrij, veilig en geaccepteerd voelt en openlijk zichzelf kan zijn met zijn seksuele gerichtheid, genderidentiteit en leefstijl.

Practicum seksuele vorming en diversiteit

- A. Carrousel seksuele voorlichting
- B. Kriebellesje geven
- C. Sexting met *Can you fix it* -methode
- D. LHBT-persoon interviewen en presenteren
- E. Rollenspel: MR-vergadering over LHBT-positieve school
- Gesprek met eigen ouders over seksuele voorlichting
- Vlaggensysteem

Practicum lesvoorbeelden

- A. Carrousel seksuele voorlichting
- B. Kriebellesjes
- C. *Can you fix it*
- D. LHBT-persoon interviewen
- E. Rollenspel: MR-vergadering
- F. Vlaggensysteem (workshop Edith Kuiper)
- G. Gesprek student ouders over eigen seksuele voorlichting